

В.С. ДОНІЙ,

аспірант кафедри світової літератури та
культури ім. проф. О. Мішукова
Херсонського державного університету,
м. Миколаїв

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОСТКОЛОНІАЛЬНИХ СТУДІЙ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Явище глобалізації є безумовним фактом історії, який вимагає від України піднесення свого суспільнозвичаєвого та культурного потенціалу для створення громадянського суспільства з новою якістю мислення. Наша нація збереже себе за умови збереження культури, духовності, мови та літератури народу, адже мудрість діалогу культур – у вмінні збирати «краплини відмінностей у безмежний океан добра». У цьому контексті пріоритетного значення набуває не лише національне, морально-духовне виховання, а й збереження та розвиток української мови, літератури і культури, що є основою безпеки української нації. На жаль, українці зазнали значного імперського впливу з боку Росії. Тому, особливої актуальності набуває коло питань, які розглядаються у світлі постколоніальної теорії за допомогою суб'єктивних підходів, раніше маргіналізованих або заглушених колоніалізмом, що включають в себе фундаментальну критику західних уявлень про культурну й расову вищість.

Метою нашого дослідження є осмислення культурологічних аспектів постколоніалізму як інтерпретаційної стратегії в сучасному українському літературознавстві.

Постколоніальні студії становлять коло наукових інтересів вітчизняних літературознавців В. Агеєвої, Т. Гундорової, П. Іванишина, С. Павличко, М. Рябчука, О. Юрчук та представників діаспори М. Павлишина, М. Шкандрія тощо. Основоположні засади постколоніалізму беруть свій початок у наукових працях Г. Бгабги, А. Мукгерджі, Е. Саїда, Ф. Фанона, М. Фуко та інших.

Означене явище притаманне літературознавствам тих народів Азії, Африки, Америки, Австралії, а також Європи, котрі звільнилися від колоніального гніту. Методологічно постколоніальна критика становить поєднання різноманітних інтерпретаційних традицій переважно ХХ ст. Характерними рисами постколоніальної критики є не стільки боротьба з культурним імперіалізмом, скільки самовираження через сповідування постмодерної ідеології та поборення імперіалізму, його наслідків, утвердження на своїй землі культури власної нації, національної ідентичності. Щодо цього доречним є твердження індійського літературознавця А. Мукгерджі: «культурна продукція витворюється відповідно до наших потреб, і ми маємо набагато більше потреб, окрім потреби постійного “пародіювання” імперіалістів» [6,563].

Постколоніальна критика спрямована на колоніальний чи імперський дискурс, що пропагує ідеї на кшталт: «імперія – осередок культури», добровільне приєднання колоній, непримусова асиміляція колонізованого населення шляхом «вищості» імперської мови і культури. Дискримінація колонізованого суспільства виявляється у різноманітних формах, зокрема етноциді та лінгвоциді, що призводять до геноциду. Етноцид – різновид колоніальної політики, спрямований на знищення етносу через руйнування його культури (культурний геноцид), мови (лінгвоцид), відчуття належності до традиційної культури (акультурація), етнічної самосвідомості (асиміляція).

Україна разом з іншими пострадянськими країнами пережила колоніальний період епохи за умов тоталітарної комуністичної системи, яка повністю володарювала в сфері культури. М. Рябчук зазначає, що українська культура «як культура меншини у начебто власній і начебто суверенній країні, фатально маргіналізована чужим дискурсивним полем та домінантними імперсько-креольськими інституціями»[9]. Це стосується і літературознавства, оскільки, актуальними вважалися революційна тематика (жовтневий переворот 1917 р.), партійна (образ більшовика) і виробнича («ударна праця» в заводських цехах і на колгоспних ланах) тощо.

Українська постколоніальна критика ґрунтується на концепції національно-екзистенціальної методології. Вагомими є наукові доробки літературознавця, культуролога, публіциста П. Іванишина. Національний імператив, на думку вченого, є основним системотвірним чинником націоцентричного мислення. Характерною особливістю націоцентричного напрямку є «врахування взаємопереплетеності долі народу та його літератури, що передбачало усвідомлення фатальних небезпек в часи колоніального минулого» [5, 32]. Концепти «національна ідентичність», «національна ідея», «національне мистецтво», «національне буття», «національна естетика», «національна культура», «національне відродження», «національна свідомість», «національна тотожність», «національна ментальність», «національна історія», тощо стають ключовими словами в дискурсі національної самобутності, що став стрижнем національно-екзистенціальної верифікації.

Про «утримання національної традиції та її доцільність» говорить літературознавець і культуролог Т. Гундорова. Йдеться про опозицію «органічної» (яка асоціюється з національною традицією) та «неорганічної» (постмодерно орієнтованої) культур, що виникає на межі трансформації. Розглядаючи сучасні літературні напрями, авторка, акцентує увагу на тому, що вони накладаються на посттоталітарний період розвитку української літератури, коли відбуваються зміни парадигми художнього мислення, що позначаються на характері сприйняття, формуванні та адаптації художньої системи на національному ґрунті [3]

Сучасна дослідниця О. Юрчук осмислює вітчизняну літературу, подаючи двовекторну реінтерпретацію, що виявляється в «деконструкції і конструюванні українського національного «обличчя». Авторка зазначає, що постколоніальна теорія робить акцент на «встановленні ідентичності через виокремлення значущості історичного до колоніального народу» [13, 21]. В українському контексті інтерпретація колоніального досвіду має орієнтування «Імперія – колонія – імперія», де бракує простору для утвердження

національного позаімперського дискурсу; формується уявлення про українську націю, що вибудувала свою ідентичність у контексті колоніальної парадигми або всупереч їй [13, 22].

Таким чином, можемо дійти висновків, що однією з методологічних засад постколоніальних студій українського літературознавства є національно-екзистенціальна концепція. За допомогою парадигми дефініцій «національна ідентичність», «національна ідея», «національне мистецтво», «національне буття», «національна культура», «національне відродження», «національна свідомість», «національна тотожність», «національна ментальність» репрезентуються та інтерпретуються основні закономірності культури та літератури доби постколоніалізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бгабга, Г. Націєрозповідність [Текст] / Гомі Бгабга // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [За ред. М. Зубрицької]. – Л. : Літопис, 1996. – С. 559.
2. Гундорова, Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есе [Текст] / Тамара Гундорова. – К. : Грані-Т, 2013. – 548 с.
3. Гундорова, Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн [Текст] / Тамара Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 263 с.
4. Іванишин, П. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти) [Текст]: монографія / Петро Іванишин. – Дрогобич : Вид. фірма «Відродження», 2005. – 308 с.
5. Іванишин, П. Українське літературознавство постколоніального періоду [Текст]: монографія / Петро Іванишин. – К. : ВЦ «Академія», 2014 – 190 с.
6. Мукгерджі, Арун П. Чий постколоніалізм і чий постмодернізм? [Текст] / Арун П. Мукгерджі // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [За ред. М. Зубрицької]. – Л. : Літопис, 1996. – С. 562.
7. Павлишин, М. Постколоніальна критика і теорія [Текст] // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [За ред. М. Зубрицької]. – Л. : Літопис, 1996. – С. 531-536.
8. Рябчук, М. Постколоніальний синдром. Спостереження [Текст] / Микола Рябчук. – К.: К.І.С., 2011. – С. 22.
9. Рябчук М. Українська культура після комунізму: між постколоніальним визволенням та неокolonіальним поневоленням [електронний ресурс] / М. Рябчук – Режим доступу: http://www.jimagazine.lviv.ua/anons2013/Ryabchuk_Ukr_kultura_pislya_komunizmu. – Заголовок з екрану.
10. Саїд, Е. Культура й імперіялізм [Текст] / Едвард Саїд. – К. : Критика, 2007. – 608 с.
11. Саїд, Е. Орієнталізм / Едвард Саїд – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 511 с.
12. Шкандрій, М. В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби [Текст] / Мирослав Шкандрій. – К. : 2004 – 496 с.
13. Юрчук, О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії [Текст] / Олена Юрчук. – К.: ВЦ «Академія», 2013– 221 с.